

Anna Dolata-Zaród
Uniwersytet Śląski

JĘZYKOWE ŚRODKI WARTOŚCIUJĄCE W WYROKACH FRANCUSKIEGO SĄDU KASACYJNEGO

Evaluative operators in verdicts of the French court

This article attempts to describe the means of evaluation applied in French legal language. Analysing verdicts from the French court (Cour de cassation), this paper attempts to show ways to uncover the values system held by the judge. In order to achieve this aim, four groups of evaluative operators (modal truth-functional connectives, amplifying operators, emotive-evaluative modal operators and mental operators) are shown. The corpus under analysis is characterised by three aspects: intentional, conventional and institutional, as it makes references to the group of set convictions concerning the nature of a particular community. Thus one could see here a relation between the values behind the arguments in the verdict and the language used to express them.

Keywords: values, legal language, value judgements, argument

Słowa kluczowe: wartości, język prawniczy, wartościowanie, argument

Przedmiotem artykułu jest próba przedstawienia wartościowania w języku specjalistycznym na przykładzie francuskiego języka prawniczego. Specyfika języka prawniczego – podobnie jak i języka prawnego, na co wskazuje Grucza (2010: 15), polega na tym, że „stanowi on pewien twór powstały w wyniku połączenia w pewną całość dwóch języków specjalistycznych należących pierwotnie do różnych rodzajów (kategorii) języków specjalistycznych o różnych proveniencjach”. Chodzi tu z jednej strony o język czysto prawny, z drugiej o język wytworzony dla odwzorowania zakresu rzeczywistości, którego organizację lub działalność dany dokument reguluje.

Twórcą terminu *język prawny* jest w polskiej literaturze teoretyczno-prawnej Bronisław Wróblewski, który odróżnił język prawny jako ten, w którym

sformułowane są teksty obowiązującego prawa, od języka prawniczego, w którym są sformułowane wypowiedzi o obowiązującym prawie (Wróblewski, 1948).

Poddając analizie wyroki wydane przez francuski *Cour de cassation* można zauważyć, że materiał ten charakteryzuje się trzema aspektami: intencjonalnym, konwencjonalnym i instytucjonalnym, ponieważ odwołuje się do zbioru ustalonych przekonań o naturze świata danej zbiorowości. W związku z tym można dopatrzeć się tu relacji między językiem a wartościami służącymi do argumentowania w wyroku.

1. Język wartości

Według Bartmińskiego (2007: 133) system wartości związany jest z punktem widzenia i perspektywą oglądu świata. Wartość jest „cechą w skali dobry – zły przypisywaną obiektowi przez subiekta ze względu na pewne kryterium” (Laskowska, 1999: 13). Wartości są czynnikiem sterującym konstruowaniem wizji rzeczywistości przez subiekt doświadczający i konceptualizujący, tj. przez wspólnotę nosicieli języka lub jednostkę. W efekcie „wartości konstytuują kulturową i społeczną tożsamość nosicieli języka” (Bartmiński, 2007: 134).

Związek między językiem a wartościami nie jest łatwy do wychwylenia i opisania. Krzeszowski mówi o istnieniu relacji między aksjologią, jako teorią wartości a lingwistyką, jako teorią języka (1997: 15). Język wartości stał się przedmiotem badań językoznawstwa. Problematyka ta znajduje się w nurcie badań kognitywnych (Krzeszowski, 1997), a ostatnio także gramatyki komunikacyjnej (Awdiejew, 2004). W Polsce badania nad funkcjonowaniem języka wartości zostały zapoczątkowane przez Puzyrinę (1992), Grzegorzycową (1998), Laskowską (1992), Bartmińskiego (2003, 2006) i zakładały istnienie w języku systemu środków wartościowania.

Według Bartmińskiego (2007: 135) wyrażenie *język wartości* odnosi się do przynajmniej trzech typów relacji między językiem a wartościami: język jest narzędziem wartościowania; język jest źródłem informacji o wartościach przyjętych i zinterioryzowanych przez użytkowników języka; język jest nosicielem (substratem) wartości. Język jest narzędziem wartościowania, ponieważ zawiera cały arsenał środków przydatnych do dokonywania ocen. Są to wyrazy, środki gramatyczne, tekstowe oraz fonetyczne. Istotną rolę odgrywa tu rozróżnienie wartościowań eksplicytnych i implicytnych, jawnych i ukrytych (Bartmiński, 2007: 135). Język jest źródłem informacji o wartościach w znaczenia słów, ich połączeniach (kolokacjach, frazeologizmach), w przysłowia i w całych tekstach (wypowiedziach) (Bartmiński, 2007: 135). W ten sposób można zrekonstruować system wartości przekazywany przez

język na określonym terytorium, w określonym czasie i w określonych gatunkach tekstów. Język jest wreszcie nosicielem wartości, gdy rozpatrujemy jakie wartości są mu przypisywane (Bartmiński, 2007: 135).

2. Korpus

Analizowany korpus stanowi 35 wyroków wydanych w październiku 2012 roku przez *Cour de cassation (chambre criminelle)* zaczerpniętych ze strony www.courdecassation.fr. W przywoływanych niżej przykładach w nawiasach podano numery i daty poszczególnych orzeczeń. Wspomniany korpus obejmuje wyroki dotyczące spraw z zakresu prawa karnego. Materiał egzemplifikacyjny został dobrany po uwzględnieniu kilku kryteriów doboru tekstów: zakresu (korpus obejmuje wybrany rodzaj tekstów specjalistycznych), formy (pisanej), stopnia kompletności (jest to korpus z pełnymi tekstami) oraz rodzaju lingwalności (korpus monolingwalny). Biorąc pod uwagę układ tekstu i jego segmentację wyroki wydawane przez *Cour de cassation* odpowiadają wymogom typowego formularza sądowego. Analizowane wyroki izby karnej składają się z dwóch części. W pierwszej z nich następuje przedstawienie sprawy i podanie podstawy prawnej zastosowanej przez sąd drugiej instancji, tak by przytoczyć jego wyrok i przywołać argumentację. W części drugiej wyroku francuski Sąd Kasacyjny podaje właściwą według niego podstawę prawną, przedstawia fakty, przypomina wyrok sądu drugiej instancji i kasuje jego orzeczenie bądź odrzuca skargę.

Sąd Kasacyjny we Francji jest najwyższym organem w porządku sądowym. Sąd ten nie rozstrzyga ponownie samej istoty sprawy, lecz sprawdza czy sądy niższych instancji i sądy apelacyjne przy wydawaniu orzeczeń nie naruszyły przepisów prawa. Bada więc jedynie zgodność z przepisami prawa decyzji wydanych przez inne sądy (nigdy nie analizuje ponownie faktów). Sąd Kasacyjny wydaje dwa typy rozstrzygnięć: albo kasuje orzeczenie (wtedy sprawa zostaje przekazana do ponownego rozpoznania innemu sądowi równorzędnemu lub do sądu, który wydał zaskarżone orzeczenie, ale rozpatrującemu już w innym składzie) albo odrzuca skargę. Sąd ten składa się z izb (trzy izby cywilne, izba handlowa, pracy i karna).

Wyroki wydawane przez *Cour de cassation* pisane są w formie nieosobowej. Mamy tu do czynienia zarówno z subiektywnością niezamierzoną, jak i pozorną niesubiektywnością, pozorną obiektywnością, z referowaniem własnych sądów wartościujących i z referowaniem cudzych ocen (por. Puzynina, 1992). Teksty te wydają się obiektywne w przekazywanych opiniach i ocenach przez stosowanie licznych konstrukcji bezosobowych, nominalizacje, podpira-

nie się autorytetem instytucji i ekspertów, anafory koncepcyjne o charakterze presupozycji. Wymienione zabiegi mają służyć ukryciu wartościowania i nadania wyrażanym opiniom statusu niepodważalnych (por. Miczka, 2002: 55).

3. Wartościowanie

Wartościowaniem nazywamy wyrażanie przekonania o tym, że jakiś obiekt jest dobry lub zły pod jakimś względem. Biorąc pod uwagę, że wartościowanie jest obecne na każdym poziomie działalności językowej, można podzielić za Puzyniną (1992: 111) językowe środki wartościujące na:

- systemowe (skonwencjonalizowane),
- niesystemowe (tekstowe).

Z podziałem tym wiąże się według autorki inny podział środków na:

- parajęzykowe (gesty, intonacja, grafika),
- językowe: fleksyjne, składniowe i słowotwórcze, zaliczane do systemowych, oraz środki leksykalne i figury, zaliczane razem do systemowych, bądź do tekstowych.

Jednak, według autorki (Puzynina, 1992: 111) granica między środkami tekstowymi a systemowymi jest rozmyta i nieostra.

Wartościowanie odbywa się nie tylko za pomocą pojedynczych słów, ale może być implikowane za pomocą metaforycznie przywołanych obrazów, za pomocą środków składniowych, fleksyjnych czy też słowotwórczych (Pajewska, 2008: 302). Proces ten jest określonym działaniem komunikacyjnym cechującym się swoistą strukturą. Poprzez świadome i specyficzne przypisanie określonej wartości, które znajduje swój wyraz w językowym akcie wartościowania, komunikator dokonuje ewaluacji, czyli działania wartościującego (Szczepaniak, 2007: 30). Ma ono na celu wytworzenie u odbiorcy komunikatu dyspozycji preferencyjnej zbieżnej z dyspozycją prezentowaną przez nadawcę w odniesieniu do obiektu wartościowania. W wyniku procesu ewaluacji – dokonanego z pomocą określonego wyrażenia wartościującego – przedmiot wartościowania staje się obiektem nacechowanym aksjologicznie (Szczepaniak, 2007: 31). Według teorii Krzeszowskiego opartej na założeniach kognitywnych, treści emotywnie i wartości stanowią czynnik determinujący procesy informacyjne i strukturę pojęć (Krzeszowski, 1997: 9). Wartościowanie odbywa się na osi dobry-zły, które jest prymarnym parametrem aksjologicznym (Oskiera, 2007: 115). Kerbrat-Orecchioni (1980: 36) nazywa językowymi środkami wartościującymi te procedury, za pomocą których nadawca odciska swój ślad w wypowiedzi. Autorka (Kerbrat-Orecchioni 1980) opisuje funkcjonowanie rzeczowników, przymiotników i czasowników wyrażających osobiste nastawienie nadawcy do stanów, zdarzeń i procesów.

4. Modalność

Omawiany dyskurs prawniczy analizowany jest w ujęciu pragmatycznej teorii argumentacji opisanej przez Anscombre'a i Ducrot'a (1983), którzy językowe środki argumentacji dzielą na wyrażenia wartościujące, operatory argumentacyjne i konektory argumentacyjne. Wyrażenia wartościujące to rzeczowniki, przymiotniki, czasowniki i przysłówki, które wyrażają pozytywne lub negatywne nastawienie nadawcy do obiektu, o którym mówi (Miczka, 2002: 50). Operatory argumentacyjne to wyrażenia, które wpływają na wagę stosowanych argumentów, nie zmieniając jednak kierunku argumentacji przejętego wyjściowo przez nadawcę (Miczka, 2002: 51), dla przykładu w języku polskim: *więcej, bardziej, dużo, mniej, mało, niewiele, coraz mniej*. Konektory argumentacyjne natomiast służą do wprowadzania i łączenia ze sobą argumentów (na przykład: *ponieważ, także, tym bardziej że*) oraz do wprowadzania konkluzji (na przykład: *więc, w związku z tym, wreszcie*).

Relacje między treścią wypowiedzi a światem realnym wiążą się z pojęciem modalności. Relacje te są zawsze – w sposób ukryty lub jawny – kształtowane z perspektywy podmiotu mówiącego (Bartmiński, 2009: 170). Modalność może być wyrażona za pomocą trzech typów operatorów tekstowych: interpersonalnych (operatorów kontaktu), operatorów treści i operatorów wewnątrztekstowych (Chlebda, 1993: 329-330; Awdiejew, 1999: 8, 2004:16). Z uwagi na fakt, iż modalność jest problemem bardzo złożonym, zajmujemy się tu wyłącznie analizą operatorów treści.

Według Bartmińskiego (2009: 192) operatory treści to wyrażenia dotyczące poziomu przedmiotowego, o czym się w tekście mówi, na ile to jest prawdziwe i wartościowe. Zaliczamy tu specjalne wyrażenia tzw. modalizatory (Bartmiński, 2009: 192). Labocha (1996: 19) nazywa je operatorami modyfikacji treściowej. Należą do nich: wyrażenia modalne prawdziwościowe, operatory uwydatniające, wyrażenia emotywno-oceniające i wartościujące oraz operatory mentalnościowe (Bartmiński, 2009: 192).

4.1. Wyrażenia modalne prawdziwościowe

Operatory te wyrażają stosunek treści zdania do rzeczywistości (Bartmiński, 2009: 192). W analizowanym korpusie zauważamy występowanie takich operatorów modyfikacji treściowej (Labocha, 1996: 19) jak *absolutnie (absolument), całkowicie, w pełni (entièrement) czy całkowicie (totalement)*.

(1) (...) que, par ailleurs, les expertises déjà réalisées sur tableaux ont coûté plus de 10 000 euros et que, s'il devait être procédé à l'expertise de tous les

tableaux exposés à Tours, il parviendrait à plus de 200 000 euros ; que le versement d'une caution apparaît dès lors *non seulement* souhaitable mais *absolument* nécessaire (n° 210, le 3 octobre 2012).

(2) (...) que, dans ces conditions, la détention provisoire de M. X... est *entièrement* justifiée tant par les nécessités de l'instruction qu'à titre de mesure de sûreté et qu'elle constitue l'unique moyen de parvenir à l'un des objectifs fixés par l'article 144 du code de procédure pénale ci-dessus rappelés (n° 224, le 17 octobre 2012).

(3) (...) qu'il s'ensuit que, depuis cette date il ne peut plus se prévaloir d'aucun droit de disposer des biens meubles ou immeubles ayant pu antérieurement lui appartenir sous une forme ou sous une autre ; que, dès lors, son argumentation sur ce point est *totale*ment inopérante (n° 234, le 30 octobre 2012).

Użycie powyższych operatorów wprowadza charakter perswazyjny i ma na celu przekonanie odbiorcy o skuteczności doboru argumentów. Nadawca, pod pozorem wypowiedzi obiektywnych, przekazuje wartościowanie związane z poszczególnymi argumentami: w (1) *przelew kaucji jest (...) absolutnie konieczny* czy w (2) *tyczasowe aresztowanie jest całkowicie uzasadnione*. Subiektywność cytowanych wypowiedzi podkreśla również ich kategorię. Biorąc pod uwagę nadawanie wypowiedzi sędziego charakteru pozornie obiektywnego, nie odnajdujemy w korpusie innych wyrażenia modalnych prawdziwościowych.

4.2. Operatory uwydatniające

Operatory uwydatniające to grupa wyrażenia służących uwydatnianiu wybranych elementów treści na szerszym tle przedstawianej rzeczywistości (Bartmiński, 2009: 193). W omawianym korpusie są to na przykład: *zwłaszcza (en particulier) czy nie tylko (non seulement)* występujące w przykładzie (1).

(4) (...) le maire est chargé d'exécuter les décisions du conseil municipal et *en particulier* de passer les actes de vente régulièrement autorisés (n° 214, le 10 octobre 2012).

W kolejnym przykładzie (5) wyrażenie poprzedzające *zresztą (d'ailleurs)* ma wartość argumentu. Niemożliwe jest użycie struktury *d'ailleurs* w kontekście innym niż argumentacyjny. Operator *d'ailleurs* przez nawiązanie do in-

formacji wcześniejszej, wprowadza nowe fakty i uwypuklając je zmusza nas do wiary w przedstawianą argumentację.

(5) (...) il bénéficiait d'un avantage dont les accédants à la propriété sont habituellement privés et qui ne reposait, en ce qui le concerne, que sur la complaisance du maire, s'agissant d'un terrain communal ; que *d'ailleurs* sa compagne Mme Z... a bien précisé aux enquêteurs qu'elle pensait que M. X... avait donné son accord pour retarder le paiement du prix de vente du terrain (n° 214, le 10 octobre 2012).

4.3. Wyrażenia emotywno-oceniające i wartościujące

Operatory emotywno-wyrażające określają subiektywny stosunek mówiącego względem przedstawionego stanu rzeczy (Oskiera, 2007: 116). Rozszerzona zasada kooperacji zakłada dążenie do solidarności uczuć między nadawcą i odbiorcą (Awdiejew, 2004: 115). Kerbrat-Orecchioni (1980: 94-95) wyróżnia przymiotniki afektywne i oceniające. Przymiotniki afektywne opisują obiekt i wyrażają emocjonalną postawę mówiącego wobec obiektu. Powszechnym zabiegiem jest eliminowanie ich z wypowiedzi, które pretendują do obiektywności, np. w tekstach prawniczych czy naukowych. W badanym korpusie nie odnajduje się przymiotników, które odślaniałyby w jawny sposób reakcję emocjonalną nadawcy. Do przymiotników oceniających autorka (Kerbrat-Orecchioni, 1980: 94-95) zalicza przymiotniki aksjologiczne i nieaksjologiczne. Przymiotniki aksjologiczne wskazują miejsce obiektu determinacji w systemie wartości i wymagają uznania normy dla danego obiektu (por. Miczka, 2002: 56). Z uwagi na to, że przymiotniki te zawierają sąd wartościujący, są one podwójnie subiektywne: ich użycie zależy w dużym stopniu od podmiotu mówiącego i jego kompetencji ideologicznej oraz wyrażają dokonanie pewnego sądu wartościującego przez podmiot mówiący. Dla przykładu:

(6) qu'ils relèvent encore que le préjudice subi par la commune équivaut à l'avantage dont a profité M. Y... en occupant gratuitement, de façon *illégal*e, une partie du domaine communal pendant deux ans (n° 214, le 10 octobre 2012).

(7) que le mis en examen a soutenu dans le mémoire déposé devant la chambre de l'instruction que la dégradation de son état de santé rendait *incompatible* la poursuite de la mesure de détention provisoire (n° 209, le 3 octobre 2012).

W cytowanych przykładach występują przymiotniki aksjologiczne *nielegalny (illégal)* i *niezgodny, nie do pogodzenia (incompatible)*. W powyższych sądach wartościujących nadawca odwołuje się do normy legalności w (6), a w (7) do

normy zgodności. Jak można wywnioskować, przymiotniki te są podwójnie wartościujące: z jednej strony przedstawiają one ocenę podmiotu wypowiadającego, z drugiej zaś dotyczą przedmiotu określonego przez rzeczownik przypisując im wartość dodatnią lub ujemną (w (6): *sposób nielegalny (de façon illégale)* czy w (7): *dochodzenie niemożliwe (la poursuite incompatible)*).

Przymiotniki nieaksjologiczne mogą wartościować jakościowo lub ilościowo pod warunkiem uznania przez nadawcę normy dotyczącej wymiarów i/lub cech obiektu determinacji (Miczka, 2002: 56). Dla przykładu:

(8) qu'en outre, s'il est **indéniable** que les souffrances endurées par M. Julien Y... ont été *intenses*, elles ont été limitées dans le temps du fait de l'anesthésie pratiquée lors de son arrivée au bloc opératoire (...) (n° 225, le 23 octobre 2012).

(9) et que sa rémunération était effectuée en *grande* partie par les fournisseurs au vu de facturations émises par lui sur prescriptions d'Auchan à l'issue de négociations directes du magasin avec les fournisseurs ou autrement au titre des frais généraux du magasin (n° 226, le 30 octobre 2012).

W przywołanych przykładach użycia przymiotników nieaksjologicznych *intensywny (intense)* i *duży (grand)* zależy od obranej przez nadawcę normy związanej ze standardowymi rozmiarami obiektu (Miczka, 2002: 56). Przymiotniki te są nosicielami znaku dodatniego lub ujemnego w zależności od sytuacji. Wyrażają często reakcję emocjonalną podmiotu wypowiadającego i wskazują każdorazowo na przekroczenie pewnej normy *wielkie, intensywne cierpienia (les souffrances intenses)* w (8) czy *wynagrodzenie wypłacone w dużej części przez ... (sa rémunération était effectuée en grande partie par...)* w (9). Zatem, w tym przypadku, można mówić o wartościowaniu relatywnym, ponieważ znak wartości może zmieniać się wraz z kontekstem.

W odniesieniu do naszego korpusu kolejne operatory z grupy emotywno-oceniających i wartościujących łączą się najczęściej z wartościowaniem negatywnym. Można je zatem podzielić na cztery grupy oznaczające *strach, nienawiść, obojętność i ból*. W przykładach (10) i (11) obserwujemy użycie rzeczowników takich jak *cierpienia (les souffrances)*, *rany (les blessures)*, *strach (l'angoisse)*, *śmierć (la mort)*, *nienawiść (la haine)* czy *przemoc (la violence)*. W przykładzie (10) występuje nagromadzenie argumentów mających na celu ocenę szkód fizycznych i psychicznych. Wymienione rzeczowniki wzmacniają opis przez wartościowanie negatywne związane z poszczególnymi słowami (*cierpienia, rany, strach, śmierć*). Wyliczenie to prowadzi na końcu do określenia *nieuchronna śmierć (une mort imminente)*,

które kumuluje bardzo mocno wartościowanie negatywne, ponieważ obydwa słowa są jego nośnikami.

(10) (...) elle a évalué séparément les préjudices distincts constitués par les *souffrances* endurées du fait des *blessures* et par *l'angoisse* d'une *mort imminente* (n° 225, le 23 octobre 2012).

(11) Attendu qu'en cet état, si c'est à tort que la cour a relevé que le délai de prescription était de trois mois alors qu'en matière de délit de provocation à la discrimination, à *la haine* ou à la *violence* raciales (...) (n°204, le 2 octobre 2012).

W następnym przykładzie (12) pod pozorem konstrukcji podobnych do sądów obiektywnie weryfikowalnych nadawca przekazuje wartościowanie związane z *odczuwaniem bólu fizycznego*.

(12) (...) puisqu'il est reconnu que M. Julien Y... a présenté, entre l'accident et son décès, un état de conscience suffisant pour ressentir *les douleurs physiques* ou morales et envisager sa propre fin (n° 225, le 23 octobre 2012).

(13) (...) que les investigations avaient révélé un climat de *violence* et de *menaces* à l'encontre des victimes (n° 202, le 2 octobre 2012).

W poniższym przykładzie (14), rzeczownik *niebezpieczeństwo* (*le danger*) – pierwotnie wartościujący negatywnie – wzmocniony jest przymiotnikami *poważny* (*grave*) i *nieuchronny* (*imminent*), co świadczy o implikacjach zdecydowanie negatywnych. Występuje tu również kwantyfikator restrykcyjny *jedyny* (*seul*) ograniczający ewentualne intencje Mme X tylko i wyłącznie do ochrony dwójki dzieci. Nadawca – sędzia ocenia zatem na zasadzie opozycji *dobry/zły* sposób działania matki chcącej chronić swoje dzieci przed *poważnym* i *nieuchronnym* *niebezpieczeństwem* grożącym im ze strony ojca.

(14) (...) Mme X... a eu pour *seule intention* de protéger ses deux très jeunes enfants du *danger grave et imminent* que représentait des rencontres non médiatisées avec leur père que ce dernier pouvait exiger au titre de l'autorité parentale conjointe à défaut de décisions de justice, restreignant son droit de rencontre (n° 212, le 3 octobre 2012).

(15) (...) le comportement provocateur et agressif d'autres détenus informés de la nature des faits qui lui étaient reprochés et *l'angoisse* du risque *d'agression nocturne*, d'autre part (...) (n° 5, le 15 octobre 2012).

W powyższym przykładzie (15) oprócz rzeczowników subiektywizujących *obawa przed atakiem podczas nocy (l'angoisse du risque d'agression nocturne)* użyto spójnika z drugiej strony (*d'autre part*), który wzmacnia tu argumentację przez kumulowanie negatywnych cech.

Do grupy wyrażen emotywno-oceniających i wartościujących zalicza się zgodnie z terminologią Kerbrat-Orecchioni, czasowniki okazjonalnie subiektywne, które zawierają ocenę dotyczącą obiektu procesu wyrażoną przez sprawcę, to jest przez podmiot wypowiadający (Kerbrat-Orecchioni, 1980: 102). Podajmy przykłady:

(16) (...) ce qui fait sérieusement *craindre* une récidive (n° 209, le 3 octobre 2012).

(17) (...) qu'ils font *redouter des pressions sur les jeunes victimes* de manière directe ou indirecte (n° 209, le 3 octobre 2012).

W podanych przykładach nadawca wyraża przekonanie wartościujące negatywnie (w (16) *obawiać się recydywy (craindre une récidive)* czy w (17) *obawiać się nacisku na młode ofiary (redouter des pressions sur les jeunes victimes)*). W (16) czasownik *obawiać się* jest dodatkowo wzmocniony przez użycie przysłówka *mocno, poważnie (sérieusement)*. Typ wartościowania – o znaku ujemnym – można tu wywnioskować z użytych nazw uczuć (*bać się, obawiać się*) – one to wskazują na wartości odczuć.

4.4. Operatory mentalnościowe

Operatory te sygnalizują rodzaj działań mentalnych podejmowanych przy tworzeniu tekstu (Bartmiński, 2009: 194). Chodzi tu o czasowniki nazywające akty werbalne i mentalne.

Kerbrat-Orecchioni (1980: 1113-114) wyróżnia czasowniki wewnętrznie subiektywne i subiektywne okazjonalnie. Czasowniki wewnętrznie subiektywne zawierają ocenę, której źródłem jest zawsze podmiot wypowiadający.

(18) Attendu que, par ailleurs, contrairement à ce que *soutient* le demandeur (...) (n° 204, le 4 octobre 2012).

(19) (...) quand les faits ne peuvent légalement comporter une poursuite ou *admettre* aucune qualification pénale (n° 232, le 30 octobre 2012).

(20) (...) qu'elle *admet* également le principe de la réparation de la souffrance morale liée à la conscience qu'aurait eue la victime de la perte de son espérance de vie (...) (n° 225, le 23 octobre 2012).

(21) (...) la chambre de l'instruction a ajouté à la loi et méconnu le sens des dispositions qu'elle *prétendait* appliquer (...) (n° 229, le 30 octobre 2012).

Na podstawie powyższych przykładów można zaobserwować, że ocena wypowiedziana przez nadawcę może być aksjologiczna lub modalna (w (18) *pour* *maintenir* (le demandeur soutient), w (20) *dopusczać* *la* *principe* *de* *la* *réparation*), czy w (21) *maintenir* *l'application*... (elle *prétendait* *appliquer*).

(22) que les expertises, les écoutes téléphoniques et les auditions de plusieurs témoins permettent de *penser* que des toiles *faussemment* attribuées à Mme Y... ont été exposées par M. X... qui avait attesté lui-même de leur authenticité (n° 210, le 3 octobre 2012).

W przytoczonym przykładzie (22) nadawca chce zachować pozory obiektywności. Dystansuje się on od treści wypowiedzi, powołuje się na ekspertyzy, rozmowy telefoniczne i przesłuchania wielu świadków, które mają uwiarygodnić przedstawianą tezę. Jednocześnie użycie czasownika *myśleć* świadczy o subiektywnym charakterze opinii sędziego, którą wydaje. Wartościowanie dotyczy tu wydawanej informacji. Nadawca używając operatora *niesłusznie* (*faussemment*) wzmacnia argumentację własnych ocen. Wypowiedź ta jest pozornie w pełni obiektywna, ale zawiera cechy wartościowania negatywnego.

Druga grupa czasowników subiektywizujących wypowiedź należy do wyrażenń emotywno-oceniających i wartościujących; została ona omówiona w punkcie 4.3.

Wnioski

Przedstawione spostrzeżenia skłaniają do następujących wniosków.

Po pierwsze, należy stwierdzić, że w wyrokach francuskiego *Cour de cassation* wartościowanie jest obecne. Rola argumentacyjna wyrazów aksjologicznych wiąże się z relacją między ich wartością semantyczną a ich funkcją pragmatyczną, a relacja ta zależy od szeroko pojętej intencjonalności. Jest oczywiste, że wyrazy aksjologicznie nacechowane są częstsze w wypowiedziach o charakterze oceniającym niż opisowym.

Jak pokazuje powyższa analiza język dysponuje szerokim zasobem operatorów, które służą podkreślaniu, w sposób jawny lub ukryty, systemu wartości. Nadawca – w naszym przypadku sędzia – za pomocą operatorów nazywa i wyraża uczucia jednocześnie. Przyjęte przez nadawcę wartości determinują ich swoiste profilowanie związane ze stylowo-gatunkowo specyfikacją wypowiedzi.

Po drugie, wyrok jest tekstem argumentacyjnym, w którym nadawca – sędzia stosuje między innymi takie strategie jak wartościowanie, subiektywizacja i modalność. Analizowany korpus pokazuje, że ocena dokonuje się poprzez zastosowanie słów prymarnie lub konotacyjnie wartościujących, a są to najczęściej operatory uwydatniające, wyrażenia emotywno-oceniające i wartościujące oraz operatory mentalnościowe.

Po trzecie, wartościowanie w wyrokach wydanych przez francuski *Cour de cassation* ma na celu utrwalenie systemu wartości moralnych (na przykład ochrona dzieci) oraz nakłanianie do przyjmowania akceptowanych postaw i zachowań i odrzucenia niepożądanych (na przykład agresja). W tekstach tych – dotyczących zresztą prawa karnego – dominuje wartościowanie o ładunku ujemnym.

BIBLIOGRAFIA

- Ascombe, J.-C., Ducrot, O. 1983. *L'argumentation dans la langue*. Liège: Mardaga.
- Awdziejew, A. 1999. „Leksykon w gramatyce komunikacyjnej” (w) *Gramatyka komunikacyjna* (red. A. Awdziejew). Warszawa-Kraków: 133-160.
- Awdziejew, A. 2004. *Gramatyka interakcji werbalnej*. Kraków.
- Bartmiński, J. 2003. *Język w kręgu wartości. Studia semiotyczne*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Bartmiński, J. 2006. (red.) *Język. Wartości. Polityka. Zmiany rozumienia nazw wartości w okresie transformacji ustrojowej w Polsce*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Bartmiński, J. 2007. *Językowe podstawy obrazu świata*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Bartmiński, J., Niebrzegowska-Bartmińska, S. 2009. *Tekstologia*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Chlebda, W. 1993. „Frazematyka” (w) *Współczesny język polski* (red. J. Bartmiński). Lublin: 327-334.
- Grzegorzczkowska, R. 1998. „Profilowanie a inne pojęcia opisujące hierarchiczną strukturę znaczenia” (w) *Profilowanie w języku i tekście* (red. J. Bartmiński, R. Tokarski). Lublin: UMCS: 9-18.

- Grucza, F. 2010. „O tekstach nazywanych „ustawami”, językowych brakach ustawy „Prawo o szkolnictwie wyższym” oraz lingwistyce legislatywnej”. *Lingwistyka stosowana*, Tom 2: 7-39.
- Kerbrat-Orecchioni, C. 1980. *L'énonciation. De la subjectivité dans le langage*. Paris: Armand Colin.
- Krzyszowski, T. 1997. *Angels and Devils in Hell. Elements of Axiology in Semantics*. Warszawa: Energeia.
- Krzyszowski, T. 2003. „Jeszcze kilka słów o wartościach w filozofii i psychologii” (w) *Język w kręgu wartości* (red. J. Bartmiński). Lublin: UMCS: 35-42.
- Labocha, J. 1996. *Gramatyka polska. Składnia. Podstawy analizy wypowiedzi*. Kraków.
- Laskowska, E. 1992. *Wartościowanie w języku potocznym*. Bydgoszcz.
- Miczka, E. 2002. *Kognitywne struktury sytuacyjne i informacyjne w interpretacji dyskursu*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Oskiera, A. 2007. „Interakcyjne wykładniki emotywno-oceniające w dialogu radiowym” (w) *Antynomie wartości – problematyka aksjologiczna w językoznawstwie* (red. A. Oskiera). Łódź: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi: 113-123.
- Pajewska, E. 2008. „Wartości w wywiadach w polskiej prasie gospodarczej i ich językowe środki wyrazu” (w) *Język-społeczeństwo-wartości* (red. E. Laskowska, I. Benowska, M. Jaracz). *Prace Komisji Językoznawczej Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego Nr XVIII*, Bydgoszcz: Bydgoskie Towarzystwo Naukowe: 301-309.
- Puzynina, J. 1992. *Język wartości*. Warszawa.
- Puzynina, J. 1997. „Problemy aksjologii w językoznawstwie” (w) *Słowo-wartość-kultura* (red. J. Puzynina). Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL: 82-107.
- Puzynina, J. 2004. „Problemy wartościowania w języku i tekście”. *Etnolingwistyka Tom 16*: 179-189.
- Szczepaniak, J. 2007. „Wartościowanie w tekście prasowym na przykładzie niemieckiej gazety *Bild-Zeitung*” (w) *Antynomie wartości – problematyka aksjologiczna w językoznawstwie* (red. A. Oskiera). Łódź: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi: 29-38.
- Wróblewski, B. 1948. *Język prawny i prawniczy*. Kraków.

Korpus:

http://www.courdecassation.fr/IMG/pdf/bull_crim_1210.pdf [DW 18.11.2013]